

Karl Johans yttre politik och syften 1812—1813.

En översikt.

I.

Den nyvalde svenske tronföljarens, kronprins Karl Johans, yttre politik under åren närmast efter 1810 blev redan av samtiden mycket olika bedömd. Den begagnades ännu i mitten av 1800-talet av oppositionen som ett tillhygge vid angreppen mot kungamakten¹. Det fanns därför all anledning att bedriva en energisk motpropaganda i syfte att bevisa, att den förda politiken varit den enda riktiga och helt i överensstämmelse med svenska intressen. Det är då ej underligt, att den historiska sanningen blivit fördunklad och att den s. k. 1812 års politik kommit att höra till de mest omdebatterade problemen inom nyare svensk historia. De senaste årtiondenas forskningar ha emellertid lyckats bringa klarhet på vissa punkter. Det är efter Franklin B. Scotts, Otto Varenius' och Torvald T. Höjers utredningar numera allmänt erkänt, att den svenske kronprinsen hyste planer på att efter Napoleons eventuella fall själv förvärva högsta makten i Frankrike. Det medges i regel även, att dessa planer verkade hämmande på Karl Johans krigföring vintern 1813—14 efter slaget vid Leipzig, och Höjer har, säkert med rätta hävdad, att hänsyn till den

---

Följande framställning utgör till stor del en sammanfattning av de forskningsresultat, som framlagts i förf:s avhandling Georg Carl von Döbeln. Studier i Sveriges militäriska och politiska historia 1808—1813 (1947), särskilt s. 353 ff., 488 ff., samt den under tryckning varande undersökningen Åbomötet 1812 och de svenska krigsrustningarnas inställande, till vilka arbeten hänvisas för den närmare dokumenteringen.

¹ Se bl. a. S. Eriksson, Svensk diplomati och tidningspress under Krimkriget (1939), s. 11 f., 312 ff.

franska opinionen i hög grad bidrog till att på ett ur svensk synpunkt olyckligt sätt förrycka grunderna för unionen med Norge under senare delen av 1814¹.

När det gäller tiden före slaget vid Leipzig och 1812 års politik i inskränkt mening, härskar däremot en mycket gammal uppfattning ännu tämligen obruten: Karl Johans politik har letts av eller i varje fall överensstämt med svenska intressen, även om kronprinsens personliga erfarenheter ofta antages ha spelat en viss roll för den närmare utformningen. Dylika åsikter möta inte bara hos äldre forskare som O. Alin, H. Forssell och Sam. Clason utan även i moderna framställningar av F. W. Morén, Höjer och Einar Carlsson². Morén har dock i en recension av Höjers Karl Johan-biografi framfört en avvikande uppfattning³, vilket även skett i undertecknads avhandling om Georg Carl von Döbeln. De forskare som senast yttrat sig äro dock synnerligen skeptiska beträffande de franska aspirationernas faktiska inflytande på Karl Johans politik under det tidigare skedet. Sten Carlsson synes betvivla, att de överhuvudtaget haft någon praktisk betydelse, och Höjer har ånyo bestämt hävdad, att man klart måste skilja mellan aspirationernas existens och deras inverkan samt sätta en gräns vid slaget vid Leipzig. Dessförinnan skulle de politiska syftena i motsats till vad förhållandet blev senare ha fordrat en aktiv insats av kronprinsen⁴.

Som redan antytts är uppfattningen, att Karl Johan alltifrån sin ankomst till Sverige företrätt svenska intressen ett resultat av hans egen energiska propaganda, som går tillbaka ända till 1810⁵. Detta synes vara tillräcklig anledning att

¹ Waller, Döbeln, s. 375 o. där anf. litt.

² Enl. den sistnämnde var Karl Johan en god svensk och hade han för svenskarnas skull »vänt Frankrike ryggen» (1812 års politik, NT 1941, s. 452).

³ HT 1944, s. 193 ff.

⁴ S. Carlsson, (rec. av) S. M. Waller, Georg Carl von Döbeln, HT 1948, s. 192 f.; Höjer, 1810—1812, HT 1949, s. 277.

⁵ Se t. ex. Kort beskrifning på en del af . . . Sveriges utkorade kronprins Johan Baptiste Julius Bernadottes lefnads händelser (1810), s. 45 f.; Karl Johans tal till ständerdeputationen ³¹/₁₀ 1810, [Karl Johan] Recueil de lettres, proclamations et discours . . . (1839), s. 5 (på dessa båda källställen har min

betvivla riktigheten. Den härskande uppfattningen ger knappast heller en tillfredsställande förklaring av hela händelseförloppet, och det förefaller f. ö. redan i och för sig osannolikt, att den nye kronprinsen, som ända till nära 48 års ålder haft sin verksamhet i Frankrike, plötsligt skulle ha börjat tänka och handla helt oberoende av sitt föregående, blott därför att han valts till tronföljare i det avlägsna lilla Sverige. Att han 1813—14 faktiskt anknöt till sina tidigare aspirationer på högsta makten i Frankrike och ännu omkring 1840 synes ha drömt därom, gör det ännu mindre troligt¹.

Karl Johans högtflygande planer synas kunna ledas tillbaka ända till slutet av 1790-talet. Under 1800-talets första år hade Bernadotte uppenbarligen goda förbindelser med oppositionella kretsar, och han ansågs tydligen kunna bli en lämplig efterträdare till Bonaparte, om denne stupade eller besegrades. Åren 1802—03 synes generalen, ehuru förgäves, ha sökt vinna sin kollega Moreau för en aktion mot förste konsuln. Något senare klagade han i ett brev till Lucien Bonaparte över utvecklingen i Frankrike och över att ära stod att vinna blott med Napoleon »och, tyvärr, för honom». Vid denna tid hade Bernadotte tydligen resignerat men säkerligen endast tillfälligt. Då det napoleonska väldet sommaren 1809 utsattes för sin dittills svåraste kris, troddes den dåva-

---

uppmärksamhet riktats genom en proseminarieuppsats av fil. kand. Åke Mattsson; Tjernysjev t. Alexander I ¹⁹/₁₂ 1810, Sbornik imp. russk. istor. obsjtjstva, XXI (1877), s. 32; A. v. Rosen t. Engeström ¹⁰/₄ 1811, Ep E 10:11, KB; Dens. t. dens. ⁵/₅, Eng. saml. osign. vol. 18, KB; Hedvig Elisabeth Charlottas dagbok, utg. av Cecilia af Klercker, VIII (1939), s. 615, 645, IX (1942), s. 89; Castlereagh t. Thornton ¹³/₃ 1812, tr. i övers. [K. A. Strömbäck] Utländska diplomaters minnen från svenska hofvet. Skildringar saml. . . af Scaevola (1885), s. 264 f.; Ant. av P. A. Wallmark, trol. från 1814, Eng. saml. osign. vol. 31, KB; jfr. G. Touchard-Lafosse, Histoire de Charles XIV . . ., III (1838), s. 68; Minnen ur Sveriges nyare historia, saml. af B. v. Schinkel, förf. o. utg. af C. W. Bergman, VI (1855), s. 21 f., 45 f.

¹ Se Waller, a. a., s. 375 och där anf. litt. Redan i en recension av O. Alin, Carl Johan och Sveriges yttre politik I i Stockholms Dagblad ⁸/₁₀ 1899 antages Carl Johan helst ha velat återvända till Frankrike. Som förf. uppges H. Forssell (K. Setterwall, Bibliografi 1899, HT 1900, s. 345 under n:r 4849; jfr T. T. Höjer, Carl XIV Johan. Kronprinstiden, 1943, s. 471 not 1).

rande marskalken, nog ej alldeles utan skäl, stå i nära förbindelse med de i Paris verksamma intrigörerna, främst polisministern Fouché. Då Napoleon på hösten återvände som segrare från kriget mot Österrike, ha givetvis alla omstörtningssplaner t. v. måst skrinläggas, och Bernadotte levde under den tid som återstod, innan det svenska tronföljarvalet blev aktuellt, i tämligen öppen onåd hos kejsaren och utan att inneha någon egentlig tjänst¹.

Ledande franska kretsar hade emellertid en bestämd känsla av det napoleonska väldets inre svaghet. De höga dignitärerna Talleyrands och Fouchés uppträdande är vittnesbörd nog härom, och den franske historikern A. Vandal synes med skäl tala om en latent sammansvärjning mot kejsaren². Avgörande är då icke de objektiva grunderna för en pessimistisk uppfattning utan de subjektiva åsikterna inom ledande kretsar. Tecken på inre upplösning saknades för visso inte heller. Stordignitärernas handlingssätt var redan i och för sig ett allvarligt sådant. Ett annat var att hälften av dem som 1811 uttagits till militärtjänst icke inställde sig, en fjärdedel inte ens kunde uppspåras av myndigheterna. Hela landet men särskilt handeln led svårt av de ständiga krigen och kontinentalsystemet. Industrien undergick 1810—11 en allvarlig kris³. Alltsedan våren 1810 synas många fransmän

¹ Se Waller, a. a., s. 375 f., 608 ff. och där anf. källor och litt. Om Bernadottes förbindelser med Moreau se även Karl Johan t. madame Moreau 9/1 1816, tr. i övers., *Minnen ur Sveriges nyare historia*, saml. af B. v. Schinkel, förf. och utg. af C. Rogberg, IX (1864), s. 486. Om händelserna 1809 se även Dard, *Napoléon et Talleyrand* (1935), s. 236 ff. (Bernadotte uppgavs av den ryske diplomaten Nesselrode i mars 1810 ha hört till dem som främst uttalade sig mot kejsarens politik.) — Höjers anmärkning (HT 1949, s. 278) mot mitt referat av hans framställning (Waller, a. a., s. 609) är riktig, medan kritiken (s. 276 not 1) mot mitt referat (s. 375 not 7) är berättigad såtillvida, att min formulering är väl allmänt hållen. Just överläggningarna 1800 anser jag dock med i avh. angiven motivering kunna kallas komplotter.

² Se utom Waller, a. a., s. 610 och där anf. litt. bl. a. L. Madelin, *Fouché*, II (1901), s. 88, 107 ff.; Dens., *Talleyrand* (1944), s. 214 ff., 224 ff., 235 ff.; E. Dard, a. a., särsk. s. 181 ff., 218 ff., 239 ff., 304 ff.

³ A. Fournier, *Napoleon I.*, 3. Aufl., III (1913), s. 55; L. Villat, *La révolution et l'empire*, II (Clio, VIII:2, 1936), s. 254, jfr s. 186 f.; Madelin,

i framskjuten ställning ha hyst stor oro och missnöje inför utsikten till ett krig med Ryssland. Enligt många omdömesgilla iakttagare, främst militärer, runt om i Europa, men ej minst i Frankrike, kunde detta land nämligen inte utgå som segrare ur en sådan kamp i händelse av rysk uthållighet. Sommaren 1810 diskuterades dock ett franskt-ryskt krig öppet i Paris, och det är att märka, att konspirationer tidigare smitts mot Napoleon vid varje svårare påfrestning för hans valde¹. Redan inför utbrottet av kriget med Österrike 1809 hade detta förhållande av en samtida karakteriserats sålunda: man avsåg ej att framkalla några katastrofer men att begagna sig av dem som kunde äga rum².

I händelse av ett nytt franskt-ryskt krig gav det svenska tronföljarvalet 1810 uppenbarligen marskalk Bernadotte ökade möjligheter att spela en mer självständig roll och att i händelse av ett franskt nederlag rent av uppträda som sitt gamla fosterlands räddare. Det har ock antagits av en tysk historiker, K. Lehmann, att tronföljarvalet för Bernadotte blott var ett medel för att nå huvudmålet: högsta makten i Frankrike³.

Så länge freden mellan Frankrike och Ryssland var obruten, kunde Karl Johan knappast på annat sätt främja eventuella planer av antytt slag än genom att befästa sin

---

Histoire du consulat et de l'empire, XI (1948), s. 157 f., 162 ff., 340 ff., 352 ff., 378, 392 f., 430 ff.; jfr a. a., XII (1949), s. 83 f. (Sistnämnde förf. tycks dock något benägen bagatellisera svårigheterna.) Det har allmänt antagits, att Karl Johans kändedom om det inre läget i Frankrike bidragit till hans ställningstagande 1812.

¹ Se Waller, a. a., s. 376 f., 251 f., 593 f., 608 ff.; Dens., Bernadotte och Gustaf Lagerbjelke i augusti 1810, HT 1950, s. 304 not 3 samt där anf. källor och litt. Jfr även E. Tarlé, Napoleon in Russland 1812 (1944), s. 11, 16 f. samt om stämningen i början av 1812 Madelin, a. a., XII, s. 81 ff., 91 (där de flesta dock anses ha varit mest oroliga för följderna av en seger).

² »On n'amènera pas de catastrophes, mais on profiterait de celles qui auraient lieu». Metternich t. Stadion ^{11/1} 1809, cit. Dard, a. a., s. 222.

³ Waller, a. a., s. 376 f., 611. Jfr Morén, HT 1944, s. 194. — Napoleon uppges 1813 ha sagt, att Murat och Bernadotte ej kunde förlåta honom, att han blivit Frankrikes härskare: »On dirait que je me suis mis à leur place», F. Masson, Napoléon et sa famille, 3:me éd., IX (1907), s. 185, cit. Madelin, a. a., XIII (1950), s. 304.

ställning i Sverige och laga så, att han fick detta lands resurser så säkert i sin hand, att han vid lägligt tillfälle kunde utnyttja dem för egna personliga syften. Dessutom måste han givetvis intaga en så självständig hållning mot Napoleon, att han icke av dennes motståndare kom att betraktas blott och bart som fransk vasall. Detta var ju en i och för sig naturlig misstanke, som det skulle visa sig mycket svårt att helt övervinna¹.

Ett utmärkt medel att nå båda de nämnda syftena var, att inrikta den svenska utrikespolitiken på ett förvärv av Norge, ett gammalt svenskt önskemål. Hur aktuellt det var framgår av den roll det spelade vid tronföljarvalen 1809 och 1810 samt av åtskilliga uttalanden från den närmast följande tiden. Kunde dessa aspirationer förverkligas, vore kronprinsens popularitet i hans nya fosterland tryggad. Att han åtminstone skenbart ivrigt arbetade därpå, måste i varje fall stärka hans ställning inåt². Härtill kom att målet uppenbarligen snarast kunde nås i förbund med Ryssland och England, de enda makter som ännu voro i stånd att mäta sig med Frankrike³. Ett upptagande av revanschplanerna mot Ryssland, vilket ju var svenskarnas önskedröm, skulle däremot ohjälpligt ha bundit Karl Johans öde vid Napoleons. Det är således icke förvånansvärt, att planerna på Norge kommo att spela en sådan roll för kronprinsens politik, att de kunnat betecknas som den röda tråden i denna⁴. Uppoffringen av Finland kunde givetvis inte förefalla så svår för främlingen Karl Johan, som måste ha saknat svenskarnas

¹ Se Waller, Åbomötet 1812; jfr dens., Döbeln, s. 377 f.

² Jfr Waller, HT 1950, s. 301 f.; Dens., Åbomötet, kap. 8.

³ Se t. ex. Morén, Kring 1812 års politik (1927), s. 9; Höjer, Carl XIV Johan. Kronprinstiden, s. 63. Opinionen i Norge var starkt engelskvänlig och så fientlig mot Napoleon, att Karl Johan sades vara tvungen visa sitt oberoende för att kunna vinna norrmännen för en union. J. M. v. Döbeln t. B. B. v. Platen ²/_s 1811, Ep P 6:1, KB, tr. NHT III (1875), s. 522 ff., i mindre korrekt återövers. och med falsk ursprungsbeteckning, Schinkel-Bergman, a. a., VI, s. 324 ff.

⁴ Höjer, a. a., s. 60 ff.; jfr dens. (Sveriges historia genom tiderna, IV, 1948), s. 32, 34.

känslomässiga bundenhet vid detta land men istället var väl förtrogen med tidens krav på naturliga gränser¹.

Under de här givna förutsättningarna är det att vänta, att den nye kronprinsens strävanden under den första tiden i Sverige skulle komma att åsyfta en ytterst försiktig balansgång mellan stormakterna, ty endast så kunde Karl Johan vinna en oberoende ställning och bevara den handlingsfrihet, som var nödvändig inte minst för förverkligandet av de franska aspirationerna. Intill våren 1812 fördes också faktiskt en sådan politik med framgång. Einar Carlssons och Torvald Höjers uppfattning, att Karl Johan 1811 velat binda sig vid Frankrike, kan ej anses bestyrkt². En del av de argument som anförts för att kronprinsen vid denna tid fjärfat sig från Ryssland visa sig f. ö. ej heller hållbara vid närmare granskning³. Det tillgängliga källmaterialet är emellertid för sprött ifråga om Karl Johans första tid i Sverige för att tillåta någon bindande bevisning beträffande de syften, som lågo bakom den förda politiken⁴. Först efter utbrottet av det fransk-ryska kriget 1812 blir förhållandet ett annat.

---

¹ Se bl. a. Y. Nielsen, Grev Herman Wedel Jarlsberg og hans samtid 1779-1840, I (1886), s. 525; Alin, Carl Johan och Sveriges yttre politik 1810-1815, I (1899), s. 80 ff.; Clason, Karl XIII och Karl XIV Johan (Sveriges historia till våra dagar, XI, 1923), s. 197; Höjer, a. a., s. 61; jfr Morén, a. a., s. 6 f.; Dens. (Svenska folkets historia, V, 1942), s. 574 f.; Waller, HT 1950, s. 301 o. där anf. litt. — Napoleon, som för visso ej var partisk för Karl Johan uppges senare ha sagt, att «c'était une heureuse idée pour la Suède», att kronprinsen riktade sina planer mot Norge i st. f. mot Finland. Journal du général Bertrand. Cahiers de Sainte-Hélène janvier 1821—mai 1821. Manuscrit déchiffré et annoté par P. Fleuriot de Langle (1949), s. 83.

² E. Carlsson, NT 1941, s. 435 ff.; Höjer, a. a., s. 75 ff. Jfr däremot Morén, HT 1944, s. 197 f.

³ Detta gäller kanske särskilt omständigheterna i samband med den svenske ambassadören v. Stedingks återkallande från Petersburg våren 1811. Det berodde av personliga skäl och hade varit beslutat redan före tronföljarvalet 1810. Förf. hoppas i en utförligare framställning kunna visa, att om det fanns några politiska orsaker, de voro rakt motsatta dem forskningen hittills vanligen antagit.

⁴ Jfr E. Carlsson, NT 1941, s. 438 f.; Höjer, En ny teori om 1812 års politik, HT 1942, s. 337.

II.

Den franska ockupationen av Svenska Pommern i slutet av januari 1812 medförde, att Karl Johan öppet närmade sig Ryssland och England, något som i denna situation måste te sig naturligt och ej gärna kunde verka stötande på den franskvänliga opinionen i Sverige.

Enligt en uppgift var kronprinsen högst lättad efter det franska övergreppet på grund av den svenska reaktionen¹. Den snabbhet, varmed han handlade, tyder ock på att ockupationen var förutsedd, vilket stödes av de instruktioner befälhavaren i Pommern fått². Det skulle kanske rentav kunna ifrågasättas, om inte det franska angreppet kom så lägligt för Karl Johan, att denne skulle kunna misstänkas för att ha provocerat det³.

Redan den 5 april 1812 undertecknades en överenskommelse mellan Sverige och Ryssland i Petersburg, vilken i mitten av juni kompletterades med den s. k. Vilmatraktaten. 25—30000 svenskar och 15—20000 ryssar skulle under Karl Johans befäl företa en diversion mot tyska kusten. Dessförinnan skulle dock Sverige få Rysslands hjälp att vinna det så ivrigt eftertraktade Norge, vid behov genom ett angrepp på Själland eller ev. annat område. Med England kunde t. v.

¹ H. G. Trolle-Wachtmeister, Anteckningar och minnen (E. Tegnér, Valda skrifter, IV, 1905), s. 249 f. Jfr J. F. af Lundblads memoarer, A. Ahnfelt, Från Europas hof . . ., I (1883), s. 412; G. Swederus, Schwedens Politik und Kriege i. d. J. 1808 bis 1814, I (1866), s. 203. Se även danske utrikesministern Rosenkrantz t. Fredrik VI 7/1 1812, Meddelelser fra Krigsarkiverne, V (1892), s. 213; Hedvig Elisabeth Charlottas dagbok, IX (1942), s. 9.

² Karl Johan t. F. Wrede 28/s 1811, Copie de Lettres, BFA. Jfr Instruction secrète 24/4 1811, Fullständiga handlingar i rättegången emot . . . L. B. Peyron . . . (1814), s. 7 f.; Höjer, a. a., s. 86.

³ Omständigheterna i samband med ockupationen vore säkert värda en närmare undersökning. I varje fall skrev den nominelle generalguvernören i Pommern H. H. v. Essen (t. M. Björnstjerna 2/9 1811, Familjehandl. 1811—12, Almaréstaket), att han väntade en snar explosion, då Napoleon ej torde smälta, vad han fått erfara från Sverige. (Obs. samtidigheten med den i föregående not nämnda skrivelsen.) Jfr Höjer (Sveriges historia genom tiderna, IV), s. 35 f.; Waller, Döbeln, s. 381 not 37.

någon allians ej träffas. Först den 18 juli avslutades det dittillsvarande skenkriget genom en formlig fredstraktat. Detta var officiellt anledningen till att Sverige ej fullföljde sina rustningar och påbörjade den med Ryssland avtalade aktionen¹.

Sedan kriget mellan Frankrike och Ryssland utbrutit vid midsommartiden och då Napoleon trängde allt djupare in i Ryssland, blev en revision av de svensk-ryska fälttågsplanerna aktuell. Från rysk sida framfördes i senare hälften av juli en av Karl Johan tidigare löst framkastad tanke, att den gemensamma expeditionen skulle kunna komma Ryssland till omedelbar hjälp genom en landstigning i Baltikum. I en skrivelse till Sveriges representant hos tsaren greve Carl Löwenhielm avsedd att läsas även av Alexander förklarade Karl Johan den 2 aug. också, att landstigningen i Tyskland i dåvarande läge endast kunde bli framgångsrik, om den ryska kåren ökades med 25—30000 man. En annan utväg vore, att svenskarna direkt hjälpte ryssarna. I så fall måste dock Sverige ha en fullgod garanti för Norge, varmed tydligen avsågs Finland. Det som gör uppriktigheten i det senare alternativet misstänkt är, att det ej alls omtalas i den »note particulière» som medföljde för Löwenhielms privata räkning². Dessutom avbrötos samtidigt de pågående svenska rustningarna, så att den designerade svenske generalstabschefen C. J.

¹ Se Waller, Åbomötet, kap. 2 och där anf. källor och litteratur. Traktaterna med Ryssland äro tr. i övers. O. Alin, Fjerde artikeln af fredstraktaten i Kiel (1899), s. 37 ff. — Det må erinras om att Karl Johan ännu i maj 1812 gjorde Napoleon direkta anbud (se bl. a. Morén, a. a., s. 36 ff.; E. Carlsson, NT 1941, s. 440 ff.; Höjer, HT 1942, s. 346 ff.; Dens., a. a., s. 117 ff.; Waller, Ett återfunnet dokument om Karl Johans förhandlingar med Napoleon våren 1812, HT 1946, s. 169 ff.) och att han t. o. m. ännu senare synes ha uttalat sig, som om han önskade samförstånd med kejsaren (se Waller, Åbomötet, kap. 8). Detta avsåg dock säkert inte allvarligt en uppgörelse (jfr senast Madelin, a. a., XII, s. 102). Det är icke diplomatiens främmande att samtidigt driva förhandlingar åt olika håll, även om anknytning till den ena parten på förhand är bestämd. Ett ovanligt tydligt exempel härpå hämtat ur Förenta staternas historia återfinnes i B. Fay, *L'ésprit révolutionnaire en France et aux États-Unis à la fin du XVIII:e siècle* (1924), s. 231 f.

² Karl Johan t. Löwenhielm ²/_s 1812, Muscovitica, RA, tr. i övers. Schinkel, a. a., VI, s. 371 ff. Jfr Waller, a. st.

Adlercreutz omkr. den 1 sept. förklarade, att en månad var den allra kortaste förberedelsetid som fordrades, innan en svensk expedition kunde företagas. Om kronprinsen överhuvudtaget avsett att gå till militär aktion 1812, borde han väl med all kraft ha fortsatt rustningarna under augusti, så framskriden som årstiden var, vilket Karl Johan även själv framhöll¹.

Det ligger under dessa omständigheter nära att antaga, att alternativen blott framförts för att hålla en diskussion i gång och så draga ut på tiden, till dess årstiden utgjorde ett obestridligt hinder för allt svenskt ingripande. Antydningen om Finland som pant för Norge hörde f. ö. till de villkor, som det var svårt att vänta, att de någonsin skulle uppfyllas, och om Karl Johan i början av augusti verkligen kunnat hysa några förhoppningar, måste han snart ha berövats dem genom Löwenhielms och den ryske representanten J. P. van Suchtelens reaktion. En förstärkt diversion i Nordtyskland var långt mera rimlig och även ur rysk synpunkt värdefull².

Emellertid hade tsaren redan i mitten av juli inbjudit kronprinsen till ett personligt sammanträffande. Forskarna ha varit av delade meningar om vilken av de båda furstarna som faktiskt tagit initiativet. Båda ha uppenbarligen haft god anledning att önska ett möte. Löwenhielm ansåg dock ett sådant olämpligt, då det säkert skulle framkalla ryska förslag, som det skulle bli svårt att avvisa. I slutet av juli föreslog också Alexander, medan han ännu väntade på svar på sin inbjudan, att Karl Johan skulle ta högsta befälet över ryska armén och hela expeditionskåren landstiga i Baltikum istället för Nordtyskland. Generalen G. M. Armfelt, som 1811 gått i rysk tjänst och vars ställning i de svensk-ryska förbindelserna tycks vara något dunkel, rekommenderade emellertid livligt ett personligt möte, och han kan därvid ha gått Karl Johans ärenden, liksom den engelske amiralen Bentinck, vilken var den som framkallade tsarens inbjudan till kronprinsen³.

¹ Se nedan s. 143.

² Se Höjer, HT 1942, s. 356 ff.; Waller, a. st.

³ Se Waller, a. st. och där anf. källor o. litt. Tsarens brev av 29/7 1812 är

Vem som än faktiskt tagit initiativet, var tsaren i varje fall den som var angelägnast om ett snart sammanträffande, sedan Karl Johan tackat ja till inbjudan. Åbo utsågs till mötesplats. Redan den 24 aug. anlände tsaren dit, men först den 26 avseglade Karl Johan från Dalarö. I tre dagar fick den ryske självhärskaren således vänta på den svenske tronföljaren. Episoden torde ge en antydning om vem det var som för ögonblicket mest kände behovet av hjälp och alltså rimligen tagit det verkliga initiativet till mötet.

III.

Då Karl Johan ombord på en svensk fregatt anlände till Åbo på eftermiddagen den 27 aug. 1812, mottogs han med stora och smickrande hedersbetygelser. Bl. a. avlade tsaren själv det första besöket, trots att kronprinsen ju inte var regerande furste. Förhandlingarna togo sin början redan vid detta första sammanträffande och gingo sedan så raskt, att de båda furstarna fortare än väntat kunde lämna Åbo tidigt på morgonen den 31 augusti¹.

Direkta kvarlevor från förhandlingarna äro få, vilket är naturligt, då de ju för att begagna ett aktuellt uttryck fördes på högsta nivå². Med hjälp av förut ofullständigt utnyttjat eller helt förbisett källmaterial har ett försök gjorts att mera i detalj rekonstruera mötets förlopp³. Resultaten måste dock med hänsyn till källornas beskaffenhet delvis bli ganska hypotetiska. Här skall blott i korthet redogöras för några huvudpunkter, som torde kunna anses ganska säkra.

Vid det första sammanträffandet ha de båda furstarna av allt att döma framfört samma tankar som i de ovan re-

tr. Correspondance inédite de l'empereur Alexandre et de Bernadotte pendant l'année 1812 (1909), s. 24 f.

¹ Om Åbomötets yttre förlopp se Waller, Åbomötet, kap. 3 o. där anf. källor och litt.

² Det är ovisst i vilken mån de båda furstarnas följeslagare fått deltaga i överläggningarna. Jfr nedan s. 145 not 1.

³ Om källmaterialet och dess beskaffenhet se Höjer, Carl XIV Johan. Kronprinstiden, s. 138 f., 483 ff.; Waller, a. a., kap. 1.

fererade skrivelserna, men utan att röna något bifall från den andra parten. Under förhandlingarna den andra dagen, den 28 aug., synas ståndpunkterna däremot ha närmats och Alexander i hög grad ha vunnits för de av Karl Johan framförda önskemålen. I varje fall uppger den nyutnämnde brittiske ambassadören vid ryska hovet generalen lord Cathcart i en depesch den 30 aug., att tsaren vid en audiens föregående morgon förklarar, att kronprinsen måste sättas i stånd att handla och att Alexander med hänsyn till opinionen i Sverige inte ansåg det tillbörligt att ytterligare pressa sin gäst ifråga om direkt bistånd till Ryssland. Under alla omständigheter måste svenska folket få se någon omedelbar fördel av ett krig. Han yrkade även på att England genom subsidier skulle sätta Sverige i stånd att handla, en synpunkt som uppges särskilt ha understrukits av den ryske kanslern Rumjantsev redan den 28 aug. Tsaren sade sig till slut önska ge Karl Johan ett tillfälle att påbörja operationerna och uppnå en omedelbar fördel av sina rustningar. Han medgav t. o. m., att det var önskvärt, att kronprinsens begäran om en förstärkning av den svensk-ryska expeditionskåren kunde bifallas¹. Trots att tsaren ville ha trupperna till Baltikum, var han således beredd att gå med på en expedition mot Danmark.

Då Cathcart själv av allt att döma intog en snävare hållning till de svenska kraven, än ryssarna enligt hans uppgifter gjorde, tycks det mindre sannolikt, att han avsiktligt fört sin utrikesminister bakom ljuset beträffande de ryska uttalandena. Att han korrekt uppfattat dessa bestyrkes f. ö. av innehållet i den traktat som följande dag, den 30 aug., undertecknades i Åbo av Rumjantsev och Löwenhielm å Rysslands resp. Sveriges vägnar. Den ryska hjälpkåren ökades till 35000 man, av vilka 25000 skulle ha begivit sig till Skånes kust mot slutet av september eller så snart som omständigheterna tillåte och de övriga i slutet av november, om inte årstiden hindrade det. Operationerna mot Danmark skulle i enlighet med de tidigare överenskommelserna börja, så snart

---

¹ Cathcarts dep. n:r 9—10 ³⁰/₈ 1812, FO 65, vol. 79, PRO.

den större ryska kåren anlönt. Ryssland avstod till Sverige sin rätt till Själland i händelse av en erövring och fick i gengäld en garanti för de vinster det kunde göra i en kommande fred intill Weichsel. Sverige fick även ett lån på 1 1/2 mill. rubel, som bevis på tsarens vänskap för kronprinsen, sades det. I en punkt, som med hänsyn till önskan om Englands anslutning till Åbofördraget överfördes till en separatartikel, stadgades, att alliansen skulle anses som ett familjefördrag och att om någon sökte störa Sveriges eller Rysslands lugn, den andra fördragsslutande parten skulle komma till hjälp, dock högst med 12—15000 man¹.

Traktatens innehåll var uppenbart en triumf för den av Karl Johan officiellt förfäktade svenska politiken. Den s. k. stora expeditionen, som avsåg att först förvärva Norge åt Sverige samt att därefter avskära den franska härens förbindelselinjer genom Nordtyskland, skulle som hovkanslern af Wetterstedt skrev »ovillkorligen . . . ännu i höst företagas»². Därjämte synes tsaren ha låtit kronprinsen förstå, att han önskade hjälpa honom att bli Napoleons efterträdare. Denna förklaring har troligen framkallats av ett yttrande av Karl Johan själv, att denne genom aktivt deltagande i stormaktskriget skulle förstöra sina möjligheter i Frankrike. De båda furstarna hade också diskuterat andra åtgärder för att trygga dynastien Bernadottes ställning, något som helt naturligt låg kronprinsen varmt om hjärtat. Bl. a. har det varit tal om ett giftermål mellan hans son Oscar och en dansk prinsessa, vilket kanske rentav öppnade perspektiv mot en nordisk union. Att Karl Johans förhoppningar om att kunna återvinna Åland åt Sverige grusades, bör i jämförelse med framgångarna i övrigt ha vägt lätt.

IV.

Hade inga andra överenskommelser träffats i Åbo än den ovan refererade traktaten, skulle mötets resultat näppeligen

¹ Åbofördraget ³⁰/_s 1812 med separatart. tr. Ahnfelt, Två krönta rivaler, II (1887), s. 167 ff., 176.

² Wetterstedt t. L. v. Engeström ³⁰/_s 1812 apost., Ep E 10:12, KB, tr. H. Forssell, Minne af . . . Gustaf af Wetterstedt (1889), s. 138 f. not.

ha berett forskningen några egentliga bekymmer. Karl Johan och svenskarna skulle ha stått som obestridliga vinnare, helst som tsarens motståndsvilja blivit bekräftad, kanske styrkt, och Cathcart var så nöjd, att han lovade, att England skulle ge Sverige $\frac{1}{2}$ mill. pund i subsidier och den brittiska flottan medverka vid anfallet mot Danmark. Emellertid är det väl känt, att även en muntlig överenskommelse träffats mellan Karl Johan och Alexander, ehuru delade meningar ha framförts om dess innehåll, då blott en enda fullt samtida uppgift om detta hittills varit känd, nämligen ett kort omnämnande i ett koncept till brev från Karl Johan till Karl XIII, vilket f. ö. tolkats på olika sätt¹.

En utförlig, tidigare obeaktad redogörelse för det muntliga avtalet föreligger emellertid i Cathcarts depescher². Hela den omedelbart disponibla ryska expeditionskåren c:a 15000 man skulle genast överföras från Finland till Riga för att trygga den ryska framgången på fronten i Baltikum. Så snart de närmare 10000 man nyuppsatts som behövdes för att öka styrkan till de utlovade 25000, skulle de alla inskeppas och överföras till Sverige. Expeditionen mot Danmark skulle således kunna äga rum tidigast i mitten av oktober, och Cathcart framhöll, att det kunde visa sig omöjligt att i avsett ögonblick åter frigöra de trupper som satts in i Baltikum. Han ansåg dock undsättningen dit vara av så stor betydelse för hela den följande utvecklingen, att det var riktigt att ta denna risk. Hans ståndpunkt förefaller naturlig, då den engelska regeringen velat engagera hela expeditionskåren, alltså även svenskarna, till omedelbar hjälp åt ryssarna³.

¹ Om den muntliga överenskommelsen se närmare Waller, Åbomötet, kap. 4. Karl Johan t. Karl XIII, odat. konc. [29°/8 1812], BFA, tr. i mindre noggrann övers., Schinkel, Minnen ur Sveriges nyare historia, VI, s. 378 f. Jfr bl. a. Höjer, Carl XIV Johan. Kronprinstiden, s. 142; Waller, Döbeln, s. 353; S. Carlsson, Åbofördraget och krigsrustningarna 1812, Sc. XVIII (1948), s. 194 f.; Höjer, Den muntliga överenskommelsen i Åbo 1812 (Historiska studier tillägnade Nils Ahnlund ²³/s 1949), s. 282 ff.

² Cathcarts dep. n:o 11 ³⁰/s 1812, FO 65, vol. 79, PRO; jfr Cathcart t. Saumarez ³¹/s, Shrubland-Park-arkivet n:o 28, reel III, UUB.

³ Se Waller, Åbomötet, kap. 2.

Cathcarts meddelanden kunna f. ö. kompletteras med det hittills helt obeaktade ryska ordermaterialet om truppförflyttningen¹. Den enda anmärkningsvärda skillnaden är, att enligt detta senare avsikten blott var att trygga Riga för belägring, medan ambassadören talar om mer obestämda och troligen mer tidsödande operationer längre upp vid Düna, i vilka expeditionskåren dock ej direkt skulle deltaga.

Det nya källmaterialet ger inte bara utförligt besked om det muntliga avtalets innehåll och syfte, varigenom senare uppgifter i den svensk-ryska diplomatiska korrespondensen bekräftas. Det bekräftar även, att blott 17000 man av den till slutet av september utlovade ryska kåren voro disponibla, vilket förklarar några dunkla yttranden om nyuppsatta trupper i tsarens brev till Karl Johan från veckorna efter mötet, vilka tidigare förbryllat forskningen². Kronprinsens egen uppgift i konceptet till brev till Karl XIII, att 25000 ryssar voro färdiga till omedelbar handling, sättes därmed också i en egendomlig dager.

Än betydelsefullare är, att Cathcarts depesch visar, att man från början förstått, att truppförflyttningen kunde framtvunga ett uppskov med anfallet mot Själland. På svensk sida hade åtminstone Löwenhielm tidigt insett konsekvenserna av att ryssarna själva t. v. fingo disponera de trupper som voro avsedda för Sverige. Tsaren uppgav senare, att han uttryckligen sagt, att detta land riskerade bli utan hjälp. Den engelske utrikesministern Castlereagh förklarade efter mottagandet av Cathcarts depesch, att årstiden syntes vara för långt framskriden för att de ryska trupperna nu skulle kunna hinna deltaga även i expeditionen mot Danmark. Liknande uttalanden gjordes av den hannoveranske statsmannen greve Münster, den blivande preussiske fältmarskalken Gneisenau och den danske ministern i Petersburg Blome. Själva den något svä-

---

¹ Reskript t. Steinheil ³⁰/_s 1812, Otetjestvennaja vojna 1812 g., XVI (1911), s. 199 f.; Michailowsky-Danilewsky, Geschichte des vaterländischen Krieges i. J. 1812, II (1840), s. 157 f.

² Waller, Döbeln, s. 360; S. Carlsson, Sc. XVIII, s. 198.

vande formuleringen av tidpunkten för truppernas ankomst till Sverige i det skriftliga avtalet pekar i samma riktning¹.

Modern historieforskning har däremot antagit, att man ej från början kunnat förutse, att truppöflyttningen till Baltikum skulle förhindra den s. k. stora expeditionen². Då det t. o. m. av Schinkel-Bergmans framställning, som ju ytterst inspirerats av Karl Johan själv, framgår att de båda företagen voro oförenliga³ och då så många samtida yttrat sig på liknande sätt, kan den motsatta moderna uppfattningen tydligen ej godtagas. Det gäller att söka finna öflyttningens orsaker och dess betydelse i det politiska spelet. Härvid är det av största intresse att få visshet om vem som tagit initiativet. Om tsaren gjort det, skulle stärkandet av den egna fronten och skyddet av den ryska huvudstaden vara motiv nog.

Nu ha emellertid både tsaren och kronprinsen redan hösten 1812 samstämmigt betygat, att det var den senare som tog initiativet. Enligt Karl Johans egna uppgifter skall det ha berott på budet om Smolensks fall. Flera moderna historiker ha dock underkänt dessa uppgifters källvärde och hävdat, att det måste ha varit tsaren som tagit initiativet⁴. Några avgörande skäl för att förkasta Alexanders och Karl Johans för varandra avsedda samstämmiga uppgifter om vad som förekommit dem emellan ha dock ej kunnat anföras, trots att det a priori synes fordras mycket starka grunder för att underkänna källornas vittnesbörd i ett dylikt fall. Att Alexander ville skylla ifrån sig, när han ej kunde sända de utlovade hjälptrupperna, vore visserligen mycket rimligt. Närmast obegripligt är däremot, att Karl Johan i ett brev, vari han har att försvara sig mot rysk misstänksamhet, som uppgetts bero på den iver, varmed han i Åbo skulle ha tillrätt de ryska truppernas öflyttning, erkänt riktigheten i detta

¹ Waller, Åbomötet, kap. 4.

² Så Höjer, HT 1942, s. 370; jfr dens., Carl XIV Johan. Kronprinstiden, s. 142 f., dens., Hist. studier, s. 288 f.

³ Schinkel, a. a., VI, s. 246 (jfr VII, 1855, s. 25).

⁴ Se t. ex. Morén, Kring 1812 års politik, s. 44; Höjer, a. a., s. 143; S. Carlsson, Sc. XVIII, s. 198 f. Jfr dock Höjer, Hist. studier, s. 285.

påstående, om det varit falskt. Kronprinsen behövde ju inte fördenskull ha framstått som bedragen. Han kunde ju ha sagt sig på grund av ryssarnas svåra läge blott ha bifallit en tsarens enträgna begäran. Betecknande nog tycks Karl Johan ock senare ha yttrat sig på detta sätt till personer i sin omgivning, vilka ej voro i stånd att kontrollera riktigheten¹.

Då det kunnat till fullo bevisas, att uppgifterna i den diplomatiska korrespondensen om det muntliga Åboavtalet i övrigt äro korrekta, tycks det ej heller finnas någon anledning att underkänna vad samma källa har att säga om initiativtagaren. På en punkt synes Karl Johans berättelse kunna direkt verifieras. Budet om Smolensks fall har nått Åbo före mötets avslutning, ehuru troligen först på ett sent stadium av förhandlingarna och ehuru tsaren först på hemvägen fick den officiella rapporten. Detta stärker givetvis trovärdigheten av kronprinsens berättelse i övrigt.

Det återstår att söka finna Karl Johans motiv. Ryssarnas behov av förstärkning kunde i och för sig vara ett skäl även för honom, och det är såtillvida mycket väl tänkbart, att kronprinsen velat förekomma en rysk framställning². Det kunde även ur svensk synpunkt te sig viktigare att hjälpa Ryssland än att verkställa angreppet på Danmark, i synnerhet som Karl Johan redan före sin avresa till Åbo sagt, att den östre grannen kunde draga Sverige med sig i fallet. Andra skäl kunde vara, att de egna krigsförberedelserna ännu ej voro avslutade och att den svenska arméns prestationsförmåga bedömdes starkt kritiskt av många samtida³. Härtill kom, att den svenska expeditionskåren i varje fall ej kunde bli färdig förrän i början av oktober och att både Karl Johan själv och utrikesstatsministern Lars von Engeström redan före Åbomötet framhållit, att årstiden var väl långt framskriden, vilket den också onekligen var. Detta framgår av många samtida uttalanden och av att Napoleon i mitten av september lät en del av de trupper, som legat i beredskap i Nordtysk-

¹ Waller, Åbomötet, kap. 4.

² Jfr Höjer, a. a., s. 143.

³ Jfr Waller, Döbeln, s. 362 f., 492.

land, tåga österut. Ett anfall mot Danmark först i oktober måste ha tett sig högst riskabelt ur militär synpunkt. Ekonomiskt kunde ett misslyckande lätt bli katastrofalt för de dåliga svenska statsfinanserna, särskilt med hänsyn till möjligheterna att följande år fortsätta rustningarna¹.

Många militäriska och ekonomiska skäl funnos således för kronprinsen att ta ett initiativ, som kunde förutses leda till ett uppskov med angreppet på Danmark. Då Karl Johan likväl låtsades vilja verkställa detta, måste det ha funnits motiv av den art, att de ej kunde yppas vare sig för svenskar eller utlänningar. Närmast böra de sökas på politikens område. Det kan inte gärna vara det av Karl Johan själv anförda, att England först borde biträda Åbofördraget, ty bistånd hade som nämnts utlovats till själva anfallet. Det förefaller ej heller troligt, att det skulle varit lättare att utverka brittiskt godkännande av en svensk annektion av Norge och Själland före en erövring än efter.

En rimlig förklaring vore, att Karl Johan ville uppskjuta ett definitivt ställningstagande i stormaktskonflikten. Det förutsätter emellertid, att en försoning med Napoleon var möjlig. Utsikterna därtill synas dock ha varit så små, att inte heller denna motivering tycks vara den rätta, i synnerhet då kronprinsen på senhösten 1812 ivrigt sökte få engelsmännen att till Sverige överlåta en av de ockuperade franska öarna i Västindien. Sedan föreningen med Norge verkställts, ansågs Sverige f. ö. istånd att föra en självständig politik och i förbund med England trotsa alla kontinentalmakter. Om Karl Johan, som han någon gång antydde, ville uppträda som medlare eller skiljedomare, var detta givetvis en anledning att söka bevara neutraliteten. Detsamma gäller i högsta grad om kronprinsens franska aspirationer.

Karl Johan hade alltså skäl nog att önska och att föreslå en åtgärd som skenbart stred mot den politik han förfäktade och fört till seger genom Åbofördraget. Han kan rentav själv ha sökt en utväg att komma ifrån sina förpliktelser.

---

¹ Waller, Abomötet, kap. 4; jfr ovan s. 135 f.; nedan s. 150.

Nyheten om Smolensks fall kunde bli en utmärkt förevändning. Då tsaren själv fick disponera sina trupper, skulle förverkligandet av de uppgjorda planerna med all sannolikhet komma att förhindras och därmed inte bara Sveriges inträde i kriget utan ock de för Karl Johan personligen obehagliga konsekvenserna. Formerna måste dock vara sådana, att de allierade ej grepos av misstro. Detta förklarar, som nedan närmare skall visas, kronprinsens motsägelsefulla handlingsätt.

V.

Efter Karl Johans återkomst till Stockholm igångsattes åter de en månad tidigare avbrutna krigsrustningarna. Först den 9 sept. utfärdades dock marschorder för ett stort antal regimenten, och redan omkring den 15 fingo flertalet förband befallning att stanna, där de befunno sig. Sistnämnda beslut synes sammanhänga med förhandlingarna vid ett av forskningen tidigare bortglömt krigsråd i Stockholm. Det hölls troligen den 14 sept., men kallelser hade utfärdats en vecka tidigare. Då krigsrådet samlades, hade budet om de ryska truppernas överförande till Baltikum just nått Stockholm och där väckt allmän bestörtning. T. o. m. krigsrådets deltagare ha uppenbarligen hållits i okunnighet om att truppförflyttningen skedde efter överenskommelse med Karl Johan ¹. I detta läge tillråddes uppskov med operationerna, tills visshet vunnits om ryssarnas avsikter. Om hjälpkåren uteblev, borde angreppet åtminstone enligt ett par deltagares åsikt riktas icke mot Själland utan mot Norge, vilket anfall vid behov kunde uppskjutas till våren ².

---

¹ Det kan ifrågasättas, om även de svenskar, som varit med i Åbo, höllos i okunnighet. Intet uttalande av Adlercreutz, Löwenhielm eller Wetterstedt visar veterligen, att de känt till det muntliga avtalet. Detta försvagar uppenbarligen i högsta grad bevisvärdet i den sistnämndes ovan (s. 139) anf. ord om att anfallet mot Själland skulle äga rum. De ha emellertid haft stor betydelse för t. ex. Höjers ställningstagande (Carl XIV Johan. Kronprinstiden, s. 142).

² Waller, Döbeln, s. 353 ff.

Nu drev Karl Johan sitt spel så långt, att han lät Adlercreutz sända en kurir till Helsingfors, för att enligt krigsrådets önskan ta reda på när ryssarna voro att vänta. På den frågan kunde kronprinsen uppenbarligen själv ha svarat åtminstone lika bra som den ryske generalen, men att Karl Johan t. o. m. inför sina närmaste rådgivare låtsades okunnig, måste ha berott på särskilt starka skäl. Den troligaste förklaringen synes vara, att åtminstone de allra flesta genast skulle ha dragit den slutsatsen, att ryssarna aldrig skulle komma, om det blivit känt, att de först skulle överföras till Baltikum. Då kronprinsen uttryckligen förklarar, att ryskt bistånd var en förutsättning för anfallet mot Själland, synes denna tystlåtenhet ytterligare bekräfta uppfattningen, att Karl Johan ej menat allvar med sina förberedelser¹.

Det är ej heller svårt att finna orsaker till att omfattande och kostbara rustningar likväl igångsattes. Det allvarliga storpolitiska läget nödvändiggjorde en förstärkt försvarsberedskap. En provmobilisering var rentav önskvärd för övnings skull. Rustningarna hade även en viss inverkan på storkriget. Framför allt voro dessa emellertid ett viktigt argument vid förhandlingarna med England och Ryssland som bevis för Karl Johans och svenskarnas pålitlighet. Gång på gång åberopas de i detta syfte i mellanhavandena med de allierade. Det är då självklart, att man också måste vidtaga verkligt övertygande åtgärder, t. ex. hålla fartyg i beredskap i de hamnar, dit trupperna beordrades marschera. Eljest skulle det ha varit relativt lätt att genomskåda de svenska rustningarnas verkliga karaktär.

Genom sina krigsförberedelser åsyftade Karl Johan emellertid inte bara att övervinna misstänksamhet utan även att uppmuntra tsaren till uthållighet, så att stormaktskriget fortsatte, något som var ett allmänt svenskt önskemål. För att täcka de kostnader som så uppstodo, behövde Sverige få engelska subsidier, som säkert ej kunde erhållas utan att kronprinsen låtsades avse att handla.

Dessa omständigheter måste naturligtvis präglade t. ex.

---

¹ Se Waller, Åbomötet, kap. 5.

Karl Johans brev till tsaren, men just av dessa har den moderna forskningen dragit den slutsatsen, att de svenska rustningarna varit uppriktigt menade och att Karl Johan ännu långt in i september trott på ryssarnas förestående ankomst¹. Det åberopade källmaterialet tillåter tydligen inte några som helst slutsatser av denna art, och det borde ha funnits större anledning att ställa sig kritisk till dylika uttalanden av Karl Johan än till dem som tsaren direkt kunde kontrollera.

Det är i själva verket lätt begripligt, att de svenska rustningarna officiellt pågingo ännu i oktober och att de i meddelandena till de allierade sades vara fullbordade, trots att de hejdats redan i mitten av september och en demobilisering sedan så småningom ägde rum. Sverige kunde ej officiellt inställa rustningarna, förrän formell visshet vunnits om att ryssarna ej skulle komma, för att det ej skulle anses ha svikit sina förpliktelser och de allierade därmed kunna anse sig fritagna från sina. I motsatt fall kunde Sverige där emot begära gottgörelse. Karl Johan nöjde sig f. ö. ej heller med att avvakta verkningarna av den muntliga överenskommelsen i Åbo, utan han fortsatte att ge tsaren sådana råd, att om de följdes, ryssarnas ankomst till Sverige under höstens lopp blev ännu mera osannolik. De order som utfärdades från Åbo angåvo en ganska begränsad uppgift för den ryska expeditionskåren. Denna skulle åtminstone teoretiskt kunna tänkas utföra den på den avsedda korta tiden, ehuru det givetvis måste bli beroende av hur striderna utvecklade sig, om trupperna åter skulle kunna lösas.

Omedelbart efter sin återkomst till Stockholm skrev emellertid kronprinsen till tsaren, att Riga borde vara föremål för dennes ständiga uppmärksamhet och att alla medel borde begagnas för att kasta fienden långt bort från denna plats. De medel som stodo ryssarna till buds voro väl främst de för Sverige avsedda trupperna. Alexander utfärdade ock ett par dagar efter mottagandet av detta Karl Johans brev nya order, i vilka ej finnes något spår av att trupperna snart åter skulle

---

¹ Höjer, a. a., s. 142; S. Carlsson, Sc. XVIII, s. 195.

kunna frigöras. Inför sin bundsförvant låtsades Alexander dock alltjämt, att så var fallet, och förde honom således i detta avseende bakom ljust. Det är likväl lättbegripligt, att tsaren fann det pinsamt meddela, att han sett sig nödsakad disponera sina trupper på sådant sätt, att han var ur stånd fylla sina traktatsenliga förpliktelser.

Om Alexander känt till den svenska demobiliseringen, skulle han ej behövt ha några bekymmer. Steg för steg utvecklades de svenska rustningarna allt efter som underrättelserna från Ryssland gjorde det mindre sannolikt, att de utlovade trupperna skulle komma. Det måste betonas, att nyheterna under september ej tydde på någon försämring av bundsförvantens krigsläge. Det gjorde först budet om Moskvafall. Officiellt och totalt inställdes de svenska rustningarna emellertid icke förrän den ryska regeringen formligen meddelat, att den stora expeditionskåren ej kunde komma på avtalad tid¹.

VI.

Av det sagda framgår, att de svenska krigsrustningarna faktiskt avbrötos i mitten av september 1812 och att de ej heller dessförinnan varit allvarligt menade utan blott ingått i Karl Johans stora politiska spel, den skickligt genomförda balansgången mellan stormakterna. Härav följer, att kronprinsens upptagande av krigsrådets förslag om ett angrepp mot Norge inte kan ha varit allvarligt menat². En närmare granskning av de order som utfärdades till de trupper, som befallts avgå till norska gränsen bekräftar ytterligare detta. Vissa förband fingo visserligen fortsätta sin förflyttning även efter mitten av september, men av dem voro de flesta destinerade söderut. Ätminstone de allra flesta fallen täckas av Karl Johans egen senare förklaring, att han drog trupperna från norra och östra Sverige för att tsaren ej skulle bli orolig för en kupp mot Finland. Det är även att märka, att kronprinsen först på ett mycket sent stadium utfärdade order om

¹ Jfr Waller, Åbomötet, kap. 5.

² Jfr Waller, Åbomötet, kap. 6.

planläggning av en operation mot Norge¹. Förutsättningen för en sådan måste ock ha varit, att ett anfall direkt mot Norge var lättare att genomföra än ett mot Sjöland. Åtminstone flertalet samtida hyste dock rakt motsatt åsikt, och det finns intet känt bevis för att Karl Johan haft någon annan uppfattning. Tvärtom tyda flera uttalanden på att kronprinsen ansåg, att ett infall i Norge var förenat med stora svårigheter².

Det förefaller även ytterst egendomligt, att Karl Johan i sitt meddelande till Ryssland i mitten av september begär rysk hjälp till anfallets utförande för att sedan ej mer återkomma till saken, medan det i hänvändelsen till England ej säges ett ord om att medverka av en mindre rysk styrka förutsattes³. Man kan undra, om orsaken möjligen var, att britterna eljest skulle ha insett, att planen ej var uppriktigt menad. Med hänsyn till den senare argumenteringen är det än mer påfallande, att angreppet i båda fallen säges skola utföras under vintern, alltså ej under återstoden av den vackra årstiden⁴. Argumentet, att sjöoperationer efter slutet av oktober ansågos alltför farliga, mister därmed all betydelse, när det gäller orsakerna till de svenska krigsrustningarnas fullständiga inställande under förra hälften av oktober. Detta skedde till på köpet, innan några svar alls hunnit ingå från Petersburg och London.

Karl Johan hade emellertid goda skäl antaga, att de i båda fallen skulle bli avvisande, då Suchtelen bestämt uttalat sig mot planen och engelsmännen redan 1811 ogillat ett angrepp direkt mot Norge. Påfallande nog yttrade Karl Johan dagen innan han skrev till den engelske prinsregenten om planen

¹ Se även Waller, Döbeln, s. 363 f., 356 f.

² Se Waller, a. a., s. 604 f.; jfr däremot S. Carlsson, Sc. XVIII, s. 197.

³ Se Waller, Åbomötet, kap. 6. Ej heller i skrivelsen t. Adlercreutz ²²/₉ 1812 (Copie de Lettres et d'Ordres, BFA) tycks Karl Johan förutsätta någon rysk medverkan. Det skulle möjligen kunna tolkas så, att detta villkor framförts till tsaren för att denne desto säkrare skulle motsätta sig planen. — En egendomlighet är även, att hänvändelsen till England skedde flera dagar efter den till Ryssland, trots att restiden till London var bortåt dubbelt så lång som till Petersburg.

⁴ Jfr nedan s. 153.

sitt missnöje över att England motsatte sig ett dylikt anfall. För att komma ifrån sitt eget förslag inväntade kronprinsen emellertid som sagt inte svaren, vilka f. ö. överraskande nog blevo tillmötesgående, utan meddelade i början av oktober, att den svåra missväxten i både Sverige och Norge hindrade ett anfall. Detta skäl har dock i stort sett icke övertygat vare sig samtid eller eftervärld. Den moderna forskningen har tvärtom sökt anföra argument som Karl Johan veterligen ej själv begagnat i detta sammanhang, t. ex. att Englands svar dröjde för länge och att han insåg, att någon hjälp ej var att vänta från Ryssland¹. Intetdera skulle f. ö. ha kunnat rubba den plan, som meddelats briterne.

Allt talar således för att Karl Johan endast skenbart gått in på tanken att angripa Norge direkt och att syftet varit att dölja, att alla angreppsplaner faktiskt uppgivits². Det blir således fullt begripligt, varför rustningarna steg för steg avvecklas fr. o. m. den 14 sept. och anfallet mot Norge icke ens närmare planlägges. Däremot förefaller det ej helt förståeligt, varför Karl Johan förelade sina allierade en ny plan, som han icke avsåg att verkställa. En förklaring synes, som nedan närmare skall visas, erbjuda sig i nödvändigheten att åt Sverige, om möjligt, rädda de i Åbo utlovade engelska subsidierna, trots att det avtalade anfallet mot Själland ej verkställdes.

VII.

Det har av Sten Carlsson med rätta påpekats, att Sveriges statsfinansiella läge under Karl Johans första år i Norden var ytterst ansträngt och att en svår ekonomisk kris utbröt just 1812³, dock väl att märka först efter Åbomötet. Det finansiella nödläget får ej heller förleda till antagandet, att kronprinsen icke skulle kunna ha företagit några dyrbarare

¹ Se Höjer, Carl XIV Johan. Kronprinstiden, s. 147 f.; Morén, Kring 1812 års politik, s. 50 f.; S. Carlsson, Sc. XVIII, s. 197 f. Jfr redan Schinkel, Minnen, VII, s. 25.

² Jfr Waller, Döbeln, s. 357 f.

³ S. Carlsson, Sc. XVIII, s. 194.

rustningar utan att syftet varit allvarligt. Det beror ju nämligen helt på vilka inkomster krigsförberedelserna kunde medföra i form av subsidier från de allierade. I Åbo utlovades icke mindre än c:a 4 mill. rdr i penningar och varor, ungefär samma belopp som Sveriges hela kostnad för rustningarna 1812, medan utgifterna efter mötet blott utgjorde c:a 2¹/₂ mill. Ekonomiskt sett voro Karl Johans åtaganden vid Åbomötet och därefter vidtagna åtgärder en god affär. Förutsättningen var dock, att de allierade, huvudsakligen England, verkligen utbetalade subsidierna, och det brittiska löftet var knutet till att det planerade anfallet mot Sjöland verkställdes¹.

Om Karl Johan ej menade allvar med sina löften, fanns det alltså stor risk, att han skulle bli utan subsidierna. Det gällde då att få dem utbetalade så fort som möjligt eller att åtminstone övertyga den engelska regeringen om att skulden till att intet blev gjort ej var Sveriges. Eljest kunde läget såväl politiskt som ekonomiskt bli allvarligt. Både Engeström och Karl Johan själv framhöll också redan tidigt i sina skrivelser till London, att det inte var Sverige som brustit i sina åtaganden utan ryssarna, ifall det planerade anfallet ej kunde genomföras. Samtidigt sökte man från svensk sida få subsidierna utbetalade så fort som möjligt. Karl Johan hade bl. a. i detta syfte den 25 sept. ett ganska dramatiskt sammanträffande med den engelske ministern i Stockholm, Thornton, som hållits i okunnighet om förändringen i de svenska planerna och de hänvändelser som i detta sammanhang några dagar tidigare gjorts till hans egen regering². Resultatet blev, trots att sändebudet ställde sig förstående till Sveriges ekonomiska svårigheter, negativt, så att Thornton först den 20 nov. kunde rapportera, att han verkställt den sista utbetalningen.

Den engelska regeringen upptog emellertid som nämnt Karl Johans ändrade planer oväntat välvilligt. Castlereagh utlovade strax samma bistånd för ett angrepp mot Norge

¹ Jfr Waller, Åbomötet, kap. 7.

² Jfr ovan s. 149. Det bör märkas, att samtalet ägde rum dagen innan 10 svenska regementen hemförlovades.

som för det mot Själland, om ryssarna ej kunde komma i tid, och Thornton instruerades t. o. m. att utbetala subsidierna oberoende av om någon svensk aktion överhuvudtaget företogs. Av det hittills ofullständigt utnyttjade brittiska aktmaterialet framgår klart, att anledningen till detta tillmötesgående främst var den skenbara uppoffring som Karl Johan gjort i Åbo, då han lät tsaren själv disponera den ryska expeditionskåren. Detta sades uttryckligen utgöra ett icke obetydligt bevis på Sveriges goda vilja. Ryssarna kunde f. ö. inte utan den största risk under rådande förhållanden fullgöra sina åtaganden, och det ställdes som villkor för den fortsatta utbetalningen av subsidierna, att svenskarna ej krävde, att trupperna åter skulle bortföras från Baltikum, så länge de behövdes där¹.

En närmare kännedom om källorna visar alltså, vilket starkt intryck Karl Johans s. k. eftergift gjort på briterne². Den välvilja som i gengäld visades, berodde kanske dock inte så mycket på tacksamhet för den förmån, som beviljats Ryssland, utan på att man ansåg Karl Johans uppriktighet bekräftad genom det skenbart generösa medgivandet. Härtill kom, att ett inställande av angreppet på Själland också skulle medföra ett uppskov med den kinkiga frågan om vem ön skulle tillhöra³ samt att briterne måhända haft en förkänsla av att ej heller angreppet mot Norge skulle bli av. I varje fall förklarade en tysk general, som vistats i London, då den svenske kuriren anlände, att engelsmännen funnit det naturligt, att händelseutvecklingen i Ryssland hindrat de svenska operationerna, men förvånats över planerna på ett anfall mot det svårtillgängliga Norge. Det vore bättre, att krafterna sparades för den gemensamma saken, och en dylik förklaring skulle säkert helt tillfredsställa den engelska regeringen, om expeditionen ej blev av⁴.

¹ Castlereagh t. Thornton ¹⁰/₁₀ 1812, FO 73, vol. 71, PRO; Dens. t. Cathcart s. d., FO 65, vol. 78, PRO; jfr Waller, Åbomötet, kap. 7.

² Jfr däremot S. Carlsson, Sc. XVIII, s. 199.

³ Detta problem hade aktualiserats först genom Åbofördraget; jfr ovan s. 139.

⁴ L. v. Wallmoden-Gimborn t. Karl Johan ²³/₁₀ 1812, Carl Johans papper, RA, tr. i övers. Schinkel, a. a., Bihang, utg. af S. J. Boëthius, III (1883), s. 80 ff.

Riktigheten i denna uppfattning bekräftades, då Karl Johan redan innan han hunnit få något svar från London meddelade britterna, att han uppskjutit planerna på Norge och inställt rustningarna för året, samtidigt som han betonade, att Sverige kunde göra sig respekterat vilken utgång kriget i Ryssland än finge och att det för den gemensamma sakens skull offrat sitt eget intresse att förvärva en naturlig gräns. Då den brittiska reaktionen i förra hälften av oktober ännu var oviss, synes Karl Johans uppträdande djärvt. Engeström fick också i en lång not utförligt motivera den svenska politiken, varvid den eftergift kronprinsen gjort i Åbo med god psykologisk blick särskilt betonades. Nu förklarades även, att anfallet ej kunde företagas efter oktober månads slut. Att det förut sagts skola utföras under vintern, förbigicks med tystnad.

Till stor överraskning för den svenske ministern i London uteblevo alla protester. Uppgivandet av anfallsplanerna mot Norge har av allt att döma hälsats med tillfredsställelse av den brittiska regeringen. I varje fall fick det ej de obehagliga följder som kunnat befaras, då Sverige ej alls infriade sina löften från Åbomötet. Kronprinsens till synes nog så djärva spekulation hade lyckats, vilket är bevis nog för hur skickligt han fört sin politik hösten 1812¹.

VIII.

Sedan sammanhanget i Karl Johans skenbart så motsägelsefulla politik de kritiska veckorna hösten 1812 fastställts, återstår att förklara, varför kronprinsen överhuvudtaget inlät sig på denna förhållningspolitik, som icke tog sin början först med Åbomötet, utan att döma av det i tryck tillgängliga källmaterialet från de svensk-engelska fredsförhandlingarna också präglade hans uppträdande under våren och försommaren². Om hänsyn till de allierade förklara den slingrande

¹ Jfr Waller, Åbomötet, kap. 7.

² Se [K. A. Strömbäck] Utländska diplomaters minnen från svenska hofvet. Skildringar saml. ... af Scaevola, s. 256 ff.; jfr A. Ahnfelt, Två krönte rivaler, II, s. 68 ff. Thornton påtalade de många uppskoven, men han

kursen, måste man fråga, varför kronprinsen inlät sig på en sådan allianspolitik.

Önskemålet att kriget mellan Ryssland och Frankrike skulle bli långvarigt, passar ej bra som förklaring. Ty en sträng neutralitetspolitik borde ha varit nog för att ge tsaren en viss säkerhet för sin flank, och utsikterna till en försoning med Frankrike hade då varit avgjort större. Hade avsikten varit att skaffa Sverige en så förmånlig ställning som möjligt, vilken utgång kriget än finge, är det obegripligt, att Karl Johan försummade tillfället att bemäktiga sig Norge. Likaså om hans politik bestämts av hänsyn till den svenska opinionen. En bättre förklaring synes vara, att uraktlåtenhet att direkt ingripa mot fransmännen, sedan Norge väl erövrats, knappast kunnat undgå att väcka de allierades öppna misstro¹.

Ett dylikt ingripande skulle emellertid ha stridit emot Karl Johans förut antydda franska aspirationer, och just dessa synas ge den bästa förklaringen till den förda politiken. Ett aktivt ställningstagande på någondera sidan skulle under alla omständigheter ha minskat kronprinsens utsikter att nå högsta makten i Frankrike. På Napoleons sida var givetvis i detta avseende föga att vinna, och på de allierades skulle Karl Johan i händelse av koalitionen seger på sin höjd kunna nå målet på grund av tsarens ynnest. Sina gamla landsmäns sympatier måste han räkna med att ha förlorat genom att bära vapen mot det land, som sett honom födas, något som visade sig vara icke utan betydelse 1814². Om kronprinsen däremot kunde föra en skenbart rysk- och engelskvänlig politik utan att komma i öppet krig med fransmännen, fanns det möjlighet för Karl Johan både att övervinna de allierades naturliga misstro mot Napoleons forne marskalk och att bevara de gamla landsmännens tillgivenhet. För uppnåendet av dessa syften var det tydligen mycket

---

torde ha misstagit sig om det innersta syftet. Thornton t. Castlereagh ^{20/5} 1812, Scaevola, a. a., s. 305. Jfr däremot Morén (Svenska folkets historia, V), s. 590 f.; Höjer, Carl XIV Johan. Kronprinstiden, s. 121.

¹ Jfr Waller, Åbomötet, kap. 8.

² Jfr Waller, Döbeln, s. 381 och där anf. litt.; nedan s. 163.

ändamålsenligt, att tsaren tilläts begagna sina egna trupper, varigenom Sveriges deltagande i kriget t. v. kom att uppskjutas.

De franska aspirationerna ha som förut nämnts bevisligen varit aktuella under Åbomötet, och i mitten av september låtsades kronprinsen åtminstone tro, att den franske kejsaren befann sig i ett mycket svårt läge¹. Det är givetvis ovisst, hur pass uppriktiga dylika uttalanden voro, liksom vilka utsikter Karl Johan faktiskt skulle ha haft, om Napoleon verkligen dukat under i det ryska fälttåget. Flera uttalanden från 1812—13 visa emellertid, att de allierade räknade med att den svenske kronprinsen hade ett stort inflytande på den franska opinionen, kanske rentav skulle ha hälsats som räddare och befriare, samt att Napoleon själv synes ha befarat detsamma².

Flera samtida vittnesbörd ge även vid handen, att Karl Johan 1813 redan före slaget vid Leipzig på grund av sina personliga förhoppningar velat undvika att utgiuta franskt blod³. Rimligtvis har detta haft avsevärd betydelse såväl för hans politik som för hans krigföring och detta i förstnämnda avseende redan 1812. Att Napoleon besegrades vid Leipzig hade ju f. ö. inte till följd, att den franska tronen blev ledig, och ännu i februari 1814 syntes krigets utgång oviss⁴. Det förefaller därför högst osäkert, om den gräns för Karl Johans passivitet som en modern forskare velat draga vid slaget vid Leipzig har något berättigande⁵. Avgörande är emellertid, att om kronprinsen önskade störta Napoleon för att själv efterträda honom, så kunde han inte aktivt medverka i krigföringen, då detta enligt ett yttrande av Torvald Höjer »måste utesluta honom från ledarplatsen i det nya Frankrike»⁶. Det är också som redan nämnts bevisligt, att Karl Johan just

¹ Jfr Waller, Åbomötet, kap. 3, 8; ovan s. 139.

² Se Waller, Döbeln, s. 611 ff.; Dens., Åbomötet, kap. 8; Dens., Karl Johans brev till kejsar Napoleon den 20 (23) mars 1813 och dess publicering, HT 1948, s. 144 f.

³ Waller, Döbeln, s. 386 (jfr s. 383 f.).

⁴ Jfr Höjer, Carl XIV Johan. Kronprinstiden, s. 250.

⁵ Höjer, 1810—1812, HT 1949, s. 276 f.; jfr ovan s. 128.

⁶ Höjer, Carl Johan och Bourbonerna 1813—1814, KJFH 1935—37 (1938), s. 60; jfr L. Madelin, Histoire du consulat et de l'empire, XII, s. 343 ff.

med hänsyn till sina franska förhoppningar 1813 sökt undvika öppen strid med sina forna landsmän. Det framgår även av en skrivelse från kronprinsessan Desirée och ett yttrande Karl Johan uppges ha fällt i Åbo och som f. ö. nästan ordagrant stämmer med en passus i ett hans brev från maj 1813, att problemet redan 1812 varit aktuellt för kronprinsen. Att han 1814 trots allt höll fast vid sina förhoppningar berodde således knappast på bristande insikt. Att han tidigare sökt undvika att komma i en sådan situation, tycks vara den enda rimliga slutsatsen. Därmed har då också den egendomliga politiken under år 1812 fått sin förklaring¹.

Med hänsyn till det huvudsyfte för Karl Johans politik, som således må anses fastställt, voro Åbomötets resultat en avgjord framgång för kronprinsen. Genom att avstå från den ryska hjälpkåren hade denne med till visshet gränsände sannolikhet frigjort sig från den förpliktelse att aktivt ingripa i kriget, vilken var så oförenlig med hans franska aspirationer men nödvändig för att uppnå fördelar av de allierade. Det hade till på köpet skett i en sådan form, att han vunnit både Englands förtroende, bevisat genom subsidiernas utbetalning, och tsarens personliga bevågenhet. Uppfattningen att Alexander verkligen blivit påverkad av sin gästs skenbara generositet, vinnande uppträdande och uppmuntrande tal bekräftas av många samtida uttalanden och synes bli ytterligare styrkt av tsarens handlingssätt 1813—1814, som på många punkter tyckes oförklarligt, om man, som Höjer redan påpekat, ej får räkna med en känsla av personlig tacksamhet².

För Karl Johan, som ju ständigt var orolig för sin ställ-

---

¹ Jfr däremot Höjer, HT 1949, s. 276 f. Se f. ö. Waller, Döbeln, s. 381 ff.; Dens., Åbomötet, kap. 8.

² Se Waller, Åbomötet, kap. 8; Höjer, Carl XIV Johan. Kronprinstiden, s. 145; Dens., Hist. studier, s. 289 f. Jfr däremot S. Carlsson, Sc. XVIII, s. 201. Måhända var det just för att vinna tsarens personliga tacksamhet, vilken givetvis var särskilt betydelsefull för förverkligandet av de franska aspirationerna, som Karl Johan ej kraftigare påyrkade några ryska avträdelser. Jfr däremot Höjer, a. a., s. 140. Ett bevis för hur starkt intryck kronprinsen gjort på tsaren är även, att denne inför Cathcart förfäktade de svenska synpunkterna gentemot de brittiska, som åtminstone i viss mån naturligen också voro Rysslands. Se ovan s. 138.

ning i Norden, måste f. ö. även det s. k. familjefördraget ha telt sig som en ej oväsentlig vinst och än mer det intresse tsaren visat för en regimförändring i Frankrike¹. Ur svensk synpunkt var resultatet, trots de allierades politiska och ekonomiska utfästelser, med hänsyn till planerna på Norge en svår motgång. Genom att ej skilja mellan Karl Johan och Sverige ha emellertid flertalet forskare kommit till den uppfattningen, att mötet eller i varje fall den närmast följande utvecklingen inneburit ett nederlag också för kronprinsen².

I själva verket synas Åbomötet och de följande veckornas händelser utgöra bevis på Karl Johans ovanliga förmåga att blanda sin omgivning och hans skicklighet att utnyttja situationen. Sedan ryssarnas uteblivande i oktober blivit ett definitivt faktum, var det de allierade som svikit sina löften och inte Sverige, som skenbarligen på allt sätt bevisat sin goda vilja. England och Ryssland kunde inte rimligen ha något att anmärka, och Sverige kunde hålla fast vid sina gamla krav på tillmötesgåenden från de allierades sida, nu med så mycket större skäl som ryssarnas uteblivande gjorde, att de kostbara rustningarna ledde till intet. Den irritation, som detta förorsakade inom landet, synes ha varit av övergående art och torde liksom farhågor för gustavianska stämplingar ej ha haft någon större betydelse för fullföljandet av kronprinsens politik. Däremot fanns en viss allmän ryssfientlighet, vartill någon hänsyn alltid måste tas, åtminstone vid den närmare utformningen av planerna. Det bör dock uppmärksammas, att kronprinsen överhuvudtaget förde sin politik utan större hänsyn till opinionen i politiskt betydelsefulla kretsar³.

IX.

Resultatet av den 1812 förda politiken var, att Karl Johan på senhösten kunde anse sig ha uppnått de mål han avsett nå därmed. Man torde ha rätt att antaga, att han genom ett

¹ Jfr ovan s. 139.

² Se t. ex. Morén, Kring 1812 års politik, s. 51 ff.; Höjer, a. a., s. 142 f., 145; E. Carlsson, NT 1941, s. 451 f.; S. Carlsson, Sc. XVIII, s. 197 ff.

³ Jfr Waller, Döbeln, s. 366 ff.; Dens., Åbomötet, kap. 8.

fullföljande av sin förhållningspolitik under året 1813 hoppades kunna definitivt hinna sina drömmars mål. Att detta ej lyckades, berodde säkert i hög grad på det oväntat snabba omslaget i stormaktskriget. Även om som ovan nämnts många ansågo, att Ryssland vid ett långvarigt krig hade de största utsikterna att segra, så hade knappast någon beräknat, att den stora franska armén skulle drabbas av en sådan katastrof som den som inträffade under reträtten från Moskva. Då ryssarna snabbt trängde fram åt väster, rubbades maktbalansen till Sveriges och Karl Johans nackdel. För att hindra, att de också besatte Svenska Pommern, måste svenska trupper redan i mars 1813 överföras till kontinenten, varigenom kronprinsens handlingsfrihet i viss mån begränsades¹.

Det försämrade förhandlingsläget framgår av den traktat som den 3 mars 1813 avslöts mellan Sverige och England, varigenom det förra landet förband sig att ingripa på kontinenten mot den gemensamme fienden med minst 30000 man. Intet nämndes om att Norge först skulle förvärfvas. Ett angrepp mot Danmarks kontinentala delar var dock möjligt, och från engelsk sida tycks man ha betonat, att Norge kunde erövras i Tyskland istället för på Själland². Detta innebar dock en allvarlig förskjutning i det program som Karl Johan 1812 officiellt och med framgång förfäktat: att Sverige först skulle erhålla Norge och sedan ingripa på kontinenten. Eljest riskerades lönen, som ju från svensk sida f. ö. blott framställdes som en skäligen ersättning för Finland³, och vad än värre var ur kronprinsens personliga synpunkt: en direkt sammanstötning med fransmännen skulle ej längre kunna undvikas.

Det är då ej så underligt att finna, att Karl Johan och större delen av expeditionskåren dröjde i Sverige, i synnerhet som de allierade samtidigt sökte vinna Danmark för koaliti-

¹ Waller, Döbeln, s. 364; jfr dens., Åbomötet, kap. 4; Höjer, Carl Johan i den stora koalitionen mot Napoleon (1935), s. 25 f.; ovan s. 131. — I och för sig ökade katastrofen för armén givetvis utsikterna till en omstörtning i Frankrike. Jfr bl. a. Madelin, Histoire du consulat et de l'empire, XII, s. 356 ff.

² Morén, Kring 1812 års politik, s. 146 ff.

³ Jfr Morén, a. a., s. 15 f., 23, 52 ff.

tionen mot Napoleon och fara var, att de därvid skulle svika sina tidigare löften till kronprinsen rörande Norge¹. Fråga är f. ö., om inte Karl Johan hoppades på en resning i detta land, varigenom svenskarna skulle få tillfälle att ingripa. Detta skulle även kunna motivera ytterligare uppskov med den svenska huvudstyrkans överförande till Tyskland, och det förefaller troligt, att det var just till en dylik situation kronprinsen under 1812 velat uppskjuta erövringen av Norge, då han på så sätt ytterligare en tid skulle ha sluppit att möta sina gamla vapenbröder på slagfältet².

Nu uteblev emellertid den norska resningen, och den 17 maj 1813 anlände Karl Johan till Pommern. Han tycks ännu ej ha fattat definitivt beslut, hur han skulle handla. Av allt att döma var han ett rov för stridiga tankar och känslor, som försatte honom i en ytterst nervös och irriterad stämning, något som omgivningen noggsamt fick erfara och som t. o. m. rent fysiskt synes ha påverkat kronprinsens hälsotillstånd³. Å ena sidan bestormade de allierade honom med böner att rädda det hårt beträngda Hamburg, varefter den öppna brytningen med Frankrike varit ett faktum, å den andra synas meddelanden ha ingått från Paris, som ytterligare aktualiserade de franska aspirationerna⁴. De order, som utgingo från det svenska högkvarteret voro delvis motsägande, men av allt att döma strävade Karl Johan ännu efter att

¹ Se Morén, a. a., s. 251 ff.; Höjer, a. a., s. 28 ff.; Waller, Döbeln, s. 406.

² Jfr Waller, a. a., s. 366 o. där anf. källor o. litt., s. 446 f., 488 ff. Att planerna på Norge voro uteslutande spel förefaller ej sannolikt, då förväret behövdes för att trygga Karl Johans ställning i Sverige, något som säkerligen var den försiktige fursten angeläget, så länge de franska aspirationerna ej förverkligats (jfr ovan s. 156 f.).

³ Se Waller, Döbeln, s. 427, 502 ff.

⁴ Waller, a. a., s. 407 ff., 383 ff., 498 ff.; jfr Morén, Kring 1812 års politik, s. 312. Enligt Madelin tänkte man i Paris närmast på Josef Bonaparte som regent, om något hände Napoleon. Regimen betecknas som förrådd av män i ledande ställning, och förräderiet säges 1813 ha varit i tilltagande och likaså defaitismen. Personer som kunde ta ledningen av en omstörtning anses i stort sett ha saknats. Madelin, a. a., XIII, s. 36 f., 190 f., 187; jfr s. 289 f. Se även Dard, Napoléon et Talleyrand, s. 296, 300 ff.

söka undvika strid med fransmännen¹. Efter den analys som gjorts av hans uppträdande och syften hösten 1812 kan väl knappast någon tvekan råda om att det avgörande motivet även nu, ifråga om den uteblivna undsättningen till Hamburg, var de franska aspirationerna, ehuru t. ex. oviss-
het om bundsförvanternas pålitlighet våren 1813 kunde verka i samma riktning².

Först efter det att stilleståndet i Pläswitz befriat kronprinsen från de omedelbara konsekvenserna av ett avgjort ställningstagande, förklarade han sig, dock fortfarande på vissa villkor, beredd till aktiv samverkan med sina allierade. Därtill anses dock vanligen ha bidragit fruktan för att bli lämnad i sticket vid en ev. fredsuppgörelse mellan de kontinentala makterna. Samtidigt föreslog Karl Johan ett nytt personligt sammanträffande, vilket ledde till det bekanta mötet i Trachenberg³. Detta medförde ej någon ny i realiteten till intet förpliktande överenskommelse som sammankomsten i Åbo utan en fälttågsplan, vilken inom kort omsattes i handling med den svenske kronprinsen som överbefälhavare för de allierades Nordarmé⁴. Sedan gick vägen oemotståndligt vidare till Grossbeeren, Dennewitz och Leipzig, där trupper under Karl Johans befäl i öppen strid mötte fransmännen och besegrade dem.

För visso kan man under dessa omständigheter säga, att kronprinsens politik 1813 var ett nästan fullständigt övergivande av den 1812 förda⁵. Avgörande är dock icke, att Karl Johan åtminstone skenbart var villig att kompromissa

---

¹ Se Waller, a. a., s. 440 ff., 497 ff.

² Detta har tidigare föranlett viss tvekan (Waller, a. a., s. 387, 505), men den undersökning som verkstälts om förloppet 1812 synes tillåta en sådan skärpning och precisering som ovan skett. Hösten 1812 verkade övriga motiv i motsatt riktning i förhållande till de franska aspirationerna. Denna skillnad gentemot våren 1813 har ej observerats a. a., s. 372, 387.

³ Jfr Höjer, a. a., s. 120 ff. Hur Karl Johan innerst såg på stilleståndet torde vara omöjligt att säga. Madelin betecknar dess avslutande (a. a., XIII, s. 136) som ett mycket svårt fel av Napoleon (*La faute, qui était capitale . . .*).

⁴ Se Höjer, a. a., s. 149 ff. samt där anf. källor o. litt.

⁵ Jfr Morén (Svenska folkets historia, V), s. 603.

ifråga om Norge utan att han nödgades överföra sina trupper till Tyskland, redan innan ens den minsta del av det eftersträvade landet erhållits, och att han som följd av denna överskeppning måste på slagfältet möta sina forna landsmän. Anledningen var otvivelaktigt, som redan antytts, den stora förändringen i balansen mellan stormakterna, varigenom både Sveriges och kronprinsens personliga betydelse starkt reducerades¹. Ingen diplomatisk skicklighet kunde utjämna denna förändring i de faktiska förhållandena. Karl Johan vågade näppeligen heller nu underlåta att göra gemensam sak med sina allierade, då ett allmänt fredsslut innan Sverige förvärvat Norge skulle varit rent katastrofalt för kronprinsen. Denne måste alltså mana till fortsatt krig och kunde då svårligen undgå att deltaga däri².

Att det inte var med lätt hjärta Karl Johan mötte fransmännen på slagfältet, är lätt begripligt. Betecknande nog är det just från månaderna juli—september 1813 vi ha beläggen för att han direkt talat om sin ovilja mot att utgjuta sina forna landsmäns blod med hänsyn till sina förhoppningar att bli deras härskare³. Det är då ytterst naturligt, att både samtid och eftervärld funnit Nordarméns operationer lama och överdrivet försiktiga. Svensk forskning har velat hävda, att det berott på en principiellt försiktig krigskonst och omsorger om förverkligandet av Sveriges politiska mål, förvärvet av Norge⁴. Efter de resultat som ovan redovisats kan väl dock knappast något tvivel råda om att det var kronprinsens personliga politiska syften som förflamade hans handlingskraft,

¹ En dylik konsekvens av utvecklingen hade åtminstone Carl Löwenhielm förutsett redan på hösten 1812 (Löwenhielm t. Karl Johan 29/a apost, 5/10, 18/10, 23/10 1812, Carl Johans papper, RA). Jfr ovan s. 158.

² Jfr Waller, a. a., s. 368 f.; Höjer, a. a., s. 121 f.

³ Waller, a. a., s. 386 och där anf. källor; jfr ovan s. 155 f. Även om de allierade sade sig blott bekämpa Napoleon (Madelin, a. a., XIII, s. 358), var det franskt blod som utgöts.

⁴ Jfr Höjer, a. a., s. 211 ff. och där anf. litteratur. Höjer har på annat ställe (KJFH 1935-37, s. 14) särskilt anfört, att tsarens representant i Nordarméns högkvarter Pozzo di Borgo «iakttog under september med oro och förbittring, hurusom Carl Johans franska förhoppningar blevo allt livligare...».

även om flera skäl kunna anföras till att han t. ex. särskilt skonade de svenska trupperna. Att han både vid Grossbeeren och Dennewitz själv befann sig långt från slagfältet, är måhända ej heller uteslutande en slump¹.

Som redan inledningsvis nämnts är det däremot allmänt erkänt av den moderna forskningen, att Karl Johans krigföring och politik efter slaget vid Leipzig åtminstone till icke oväsentlig del präglades av hans franska aspirationer². Härmed stämmer det även väl, att han ej deltog i det allmänna förföljandet av den slagne motståndaren utan vände sig mot Danmark för att äntligen komma i besittning av Norge. Denna fråga kunde nu verkligen bereda kronprinsen ett uppskov med att som fiende beträda Frankrikes jord. Att den under alla omständigheter var en angelägenhet av yttersta vikt ur svensk synpunkt, gjorde marschen mot norr så mycket lättare att verkställa trots de allierades missnöje³.

X.

Fälttåget mot Danmark fördes som bekant hastigt till ett segerrikt slut, då den danske konungen redan i januari 1814 avstod från sina rättigheter till Norge. Samtidigt blevo de inre förhållandena i Frankrike alltmer aktuella. Napoleons välde synes ha blivit alltmer hotat inifrån. Inför de yttre farorna sågo många av den rådande regimens män sin personliga räddning i kejsarens försvinnande. »L'Empire sans l'Empereur»

¹ Jfr däremot Höjer, Carl XIV Johan. Kronprinstiden, s. 194. Särskilt tysk historieforskning har redan tidigare anført Karl Johans franska planer som orsak till bristerna i krigföringen. Se bl. a. K. Lehmann, Die Rettung Berlins im Jahre 1813 (Hist. Studien, 244, 1934), särsk. s. 6 f., 12 ff., 23 f., 119, 168 ff., 224 ff., 250 ff. Lehmanns framställning mötte stark kritik från svensk sida (se Tingsten, Till frågan om kronprinsen Karl Johans politik och krigföring åren 1813—1814, KJFH 1931—34, 1935, s. 131 ff.; Höjer, rec. av Lehmann, a. a., HT 1934, s. 412 ff.).

² Jfr ovan s. 127.

³ Jfr Höjer, a. a., s. 203; Dens., Carl Johan i den stora koalitionen, s. 280 ff.; J. Thiry, La chute de Napoléon Ier, I (1938), s. 146 (där Carl Johan säges ha begagnat »tous les prétextes pour ne pas pénétrer en France»).

blev deras lösen. Tilltron till Napoleon avtog alltmer, och den allmänna nedslagenheten tilltog med de militära motgångarna¹. Situationen kunde då synas gynnsam för den forne marskalk Bernadotte, i synnerhet som hans gamla vänner republikanerna anses ha haft ett betydande inflytande på vissa håll². Hans utsikter att bli Napoleons efterträdare kunna emellertid som Höjer sagt efter höstfälttåget 1813 a priori ej anses särskilt stora³. Madelin uppger f. ö., att Karl Johan t. o. m. före slaget vid Leipzig betraktats som förrädare och att ingen därför velat delta i intriger till hans förmån. I varje fall torde ett Napoleon tillskrivet yttrande, att Frankrike skulle bli vanärat, om det till sitt överhuvud valde den som handlat så som Bernadotte, uttrycka vad som åtminstone mycket snart blev den allmänna meningen⁴. Att den forne marskalken var en förrädare mot sitt gamla fosterland synes ännu i dag vara den rådande uppfattningen bland franska historiker⁵.

Då Karl Johan som nämnts i förväg insett, hur ödesdigert hans deltagande i ett fälttåg mot Frankrike skulle vara, är det ej underligt, att han efter sin ankomst till Rhengränsen den 10 febr. 1814 kom att inta en ganska passiv hållning, som t. o. m. tillät en viss välvilja mot Napoleon, trots att han ej ville uppge sina förhoppningar⁶. Just denna brist på handling, som f. ö. var ett vanligt drag hos Karl Johan i

¹ Madelin, *Histoire du consulat et de l'empire*, XIII, s. 289 ff., 336 ff.; Thiry, *La chute de Napoléon Ier*, I, s. 132 f., 158 f.; jfr Dard, *Napoléon et Talleyrand*, s. 315, 328 ff.

² Jfr Madelin, a. a., XIII, s. 332; Thiry, a. a., I, s. 24 f., 336 f., II (2:me éd., 1948), s. 31, 153.

³ Höjer, *Carl XIV Johan. Kronprinstiden*, s. 241.

⁴ Madelin, a. a., XIII, s. 283; *Mémoires du général de Caulaincourt* . . . *Introd. et notes de J. Hanoteau*, III (1933), s. 243 f., jfr s. 224 f.; Thiry, a. a., II, s. 173, 193.

⁵ Dard, a. a., s. 315 (»Nul homme ne fut plus trahi que Napoléon», med syftning bl. a. på Bernadotte); Thiry, a. a., I, s. 47 (Bernadottes förräderi »était flagrante»); Madelin, a. a., XIII, s. 283 (»les traîtres qui avaient apporté l'appui de leurs forces, comme Bernadotte»). Jfr Waller, *Döbeln*, s. 381 och där not 35 anf. litt.

⁶ Se ovan s. 156; Höjer, a. a., s. 245 ff., 257 ff.; Thiry, a. a., I, s. 336.

avgörande situationer¹, synes emellertid ha tillintetgjort hans sista chanser.

Åtminstone enligt en kort efter händelserna nedskrivnen skildring, härrörande från en dam, som stått bl. a. Fouché nära, fanns det i Paris åtskilliga, som hoppades på Karl Johan som räddaren och som den inför vilken huvudstaden skulle få öppna sina portar. Då den forne marskalken ej hördes av, upphörde man emellertid till slut att tänka på honom². Då Karl Johan i april 1814 äntligen kom till Paris, var hans tid definitivt försutten³.

Den händelseutveckling, som tagit sin början, när kronprinsen redan våren 1813 måste landstiga i Tyskland, fick alltså sitt naturliga resultat i att hans förhoppningar på att bli Napoleons efterträdare inom ett år grusades. Den 1812 så framgångsrikt inledda politiken slutade således med ett stort misslyckande. Hårtill bidro dock säkert flera orsaker. Bl. a. har Karl Johan troligen överskattat de möjligheter, som han från början faktiskt hade att uppnå högsta makten i Frankrike.

XI.

Av betydelse för riktigheten och trovärdigheten av den givna tolkningen av den politik Karl Johan förde åren 1812—1813 är, om det kan anses psykologiskt sannolikt, att denne haft ett sådant, på lång sikt upplagt program, prägladt av försiktighet och i stor utsträckning även överksamhet. Frågan har redan ställts av Höjer, som dock synes ovillig att besvara

¹ Jfr nedan s. 165.

² Mémoires de madame de Chastenay 1771—1815, publ. par A. Roserot, II (1896), s. 268, 296, 346, jfr I (1896), s. IV, VII not 1; Scott, Bernadotte and the throne of France, 1814, The journal of modern history, 1933, s. 471, 474; Höjer, a. a., s. 240 ff.; O. Varenius, Carl Johan och Danmark (Skr. utg. av K. Hum. Vetenskaps-samf. i Uppsala, 32:1, 1938), s. 156 f.; Thiry, a. a., I, s. 47. Att många fransmän ännu våren 1814 hade sin uppmärksamhet riktad på den forne marskalken bekräftas av t. ex. madame de Marignys och T.-R. Underwoods journaler. Paris en 1814. Journal inédit de madame de Marigny . . . , publ. par J. Ladreit de Lacharrière (1907), s. 35, 46, 129 ff.

³ Jfr Thiry, a. a., II, s. 153.

den. Han framhåller emellertid Karl Johans långt gående försiktighet, önskan att ha ryggen fri och att ej binda sig för tidigt¹. Detta allt synes utesluta en hastigt improviserad, och även en helt konjunkturbetonad, politik. Däremot tycks man, som redan antytts, kunna spåra en benägenhet att i kritiska situationer inta en tövande hållning och låta händelserna ha sin gång². Detta skedde säkerligen i förhoppning att utvecklingen skulle leda till det önskade resultatet³. Detta drag synes framträda alltifrån brumairekuppen, under åren som oppositionsman mot Napoleon, som härförare under honom och ända fram »till de olika norska kriserna»⁴. Kronprinsens ställningstagande 1812—13 bör då ha påverkats av denna läggning. En dylik försiktighet och »laissez-aller»-politik är emellertid ej oförenlig med bestämda, målmedvetna strävanden. Tvärtom kunna de tjäna sådana, och det torde få anses ganska väl styrkt, att Karl Johan förmådde att envist hålla fast vid en strävan, detta särskilt med avseende på hans önskan att nå högsta makten i Frankrike. Ännu i sin ålders höst tycks han ha drömt om denna och tagit hänsyn därtill vid sitt politiska handlande⁵.

¹ Höjer, HT 1949, s. 270 f.; jfr dens., Carl Johan i den stora koalitionen, s. 4 f.

² Jfr även H. Delbrück, Das Leben des Feldmarschalls Grafen Neidhardt von Gneisenau, I (3. Aufl., 1908), s. 371; Scott, The journal of modern history, 1933, s. 471. Hartmansdorff talar i sina Ant. efter vistandet i HKH Kronprinsens högkvarter åren 1813 och 14 (Hartmansdorffs saml., vol. 18, RA) om att Karl Johan förstörde tiden med onyttigt prat och ett överflöd på heliga löften, som det inte var någon mening med. Så kunde det nog se ut för den som ej kände de innersta syftena.

³ Jfr Waller, Döbeln, s. 504.

⁴ Höjer, HT 1949, s. 271. Jfr Waller, a. a., s. 375 f., 608 ff. Bernadotte höll sig betecknande nog i skymundan under stämplingarna mot Napoleon och sökte enl. egen senare uppgift en tid skjuta Moreau före sig (H. G. Trolle-Wachtmeisters Anteckningar, I, orig., Trolle-Ljungby; jfr ovan s. 129.)

⁵ Se Waller, a. a., s. 375 och där anf. litt.; jfr Höjer, Carl Johan i den stora koalitionen mot Napoleon, s. 4; Dens., HT 1949, s. 271. (Annorlunda Clason, Karl XIII och Karl XIV Johan, s. 190.) Som bevis för konsekvens och målmedvetenhet kan anföras, att det program för de norska förhållandenas ordnande som Karl Johan utvecklade vid årsskiftet 1813—14 t. o. m. i många detaljer stämmer med vad han yttrat redan strax efter ankomsten till

Att Karl Johan således inte var någon de hastiga beslutens och de raska handlingarnas man, när det gällde viktiga avgöranden, berodde naturligtvis i hög grad på hans personliga karaktärsegenskaper, men det må även erinras om att 1700-talsstrategien, som ännu på 1790-talet härskade inom den franska armén i Tyskland, där Bernadotte gjorde sin karriär, var särskilt väl ägnad att utveckla dylika anlag¹. Det gällde ju att alltid först tänka på att hålla reträtten fri och aldrig våga en avgörande strid utan att nå sina mål genom ett metodiskt manövrerande, framför allt riktat mot fiendens förbindelselinjer². Det torde ej vara för djärvt att säga, att Karl Johan både under sin franska karriär och som svensk kronprins förefaller att ha tillämpat manöverstrategiens principer på politikens område, vilket synes helt naturligt för en statsman, som nått sin ställning tack vare sina militära insatser. Psykologiskt ter sig den förda politiken således både förklarlig och förståelig.

Att Karl Johan förmått bedriva ett så vittomfattande politiskt spel som här ovan antagits och att han alltså ägt de därför erforderliga personliga egenskaperna äro fakta, som bestyrkas av hans handlingar och hela händelseförloppet³.

Vi ha ovan sett, hur Karl Johans politik de avgörande åren 1812—1813 fått en annan innebörd än den av forskningen

---

Sverige 1810. Y. Nielsen, Kielerfreden (Christiania Vid. Selskabs Forhandl. 1886, N:o 13, 1886), s. 59. Detta synes i varje fall föga förenligt med en rent opportunistisk politik, som nästan skulle ha fått ändra sig dag från dag de kritiska veckorna hösten 1812.

¹ H. Delbrück, Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte, IV (1920), s. 500 f.; jfr Höjer, Carl XIV Johan. Den franska tiden (1939), s. 23 ff.

² Jfr t. ex. framställningen Waller, Finska arméns reträtt från Tavastehus till Österbotten våren 1808, Sc. XIX, s. 70 ff.

³ Jfr Waller, Åbomötet, kap. 8. Den här hävdade uppfattningen synes ytterligare styrkt och psykologiskt motiverad genom den karakteristik av Karl Johan som prof. K. Fabricius givit i sakkunnigutlåtande för tillsättning av Sven Warburgs professur i historia vid Stockholms högskola 1950 (Fabricius, s. 21), vilket offentliggjordes först efter det att min Åbomötesundersökning fullbordats.

tidigare antagna. Det verkliga djupaste syftet har ej varit att åt Sverige förvärva något alls, vare sig Norge eller Finland, utan att bereda väg för kronprinsen själv till högsta makten i Frankrike. »1812 års politik» i traditionell betydelse kan således sägas aldrig ha existerat.

Så komplicerat som läget var, måste kronprinsens syften emellertid leda till en mycket slingrande politik, som för visso varit väl ägnad att förbrylla både samtid och eftervärld. Till att svenska historiker så länge missförstått Karl Johans avsikter har säkert också historieforskningens ofta påtalade nationella begränsning bidragit. Därigenom har man kommit att förbise, vad franska förhållanden kunde ha att betyda för en svensk kronprins' politik. Karl Johans propaganda, som på sin tid var en politisk nödvändighet, har nog också bidragit till att skymma blicken för hur naturligt det var, att denne även efter tronföljarvalet till sitt inre förblev fransman¹. Påståenden härom ha länge kommit att fattas som misstänkliggöranden, vilka skulle vederläggas². Forskningens läge har blivit ett annat och vida gynnsammare, sedan de franska aspirationernas existens, tack vare de inledningsvis nämnda vetenskapsmännens insatser, blivit allmänt erkänd, ehuru man givetvis ej med en gång kunnat helt frigöra sig från gamla ingrodda föreställningar och deras konsekvenser.

Till den gamla uppfattningens uppkomst och livskraft har för visso också bidragit en självklar omständighet, som till undvikande av missförstånd dock måhända bör särskilt framhållas. Som svensk kronprins måste Karl Johan givetvis ofta befordra planer och förhållanden, som ej hade något samband med de franska aspirationerna men så mycket mera med Sveriges läge och tryggandet av hans egen ställning i Norden. Det djupaste personliga syftet framträdde därvid blott negativt så, att Karl Johan sökte undvika allt som kunde

¹ Jfr ovan s. 129. Höjer har dock (Källorna och litteraturen till Carl XIV Johans liv före 1810, HT 1939, s. 1) framhållit det direkta sammanhanget mellan Karl Johans politik de första åren i Sverige och hans tidigare verksamhet i Frankrike.

² Jfr Höjer, HT 1934, s. 418; Dens., KJFH 1935—37, s. 60.

inverka menligt på hans egna hemliga aspirationer. När de olika intressena till slut ej kunde förenas, brusto förutsättningarna för förverkligandet av kronprinsens mest äregiriga planer. Dennes dilemma tycks slående ha skildrats av Benjamin Constant, som vid ett sammanträffande vintern 1813—1814 senare skall ha sagt sig ha funnit en man, «qui brûlait d'envie d'être roi de France, et qui ne voulait pas risquer de n'être pas roi de Suède»¹.

Det vittnar emellertid gott om Karl Johans ovanliga förmåga, att han ensam av Napoleons släktingar och marskalkar lyckades bevara sin ställning i restaurationens Europa, något som kanske inte minst berodde på det stöd och den uppmuntran, som han vid Åbomötet 1812 tycktes ha gett den då hårt beträngde ryske tsaren. Den s. k. eftergiften bar då fortsatt frukt, fastän på annat sätt än beräknat.

Den framställning, som här lämnats, har haft till uppgift att ge en översikt av ett invecklat och svåröverskådligt händelseförlopp. Skilda meningar kunna i dylika fall lätt göra sig gällande. Nya forskningar och framdragandet av nya källor kunna kullkasta äldre åsikter, som tidigare måst anses välgrundade. På varje tolkning måste dock det kravet ställas, att den på grundval av ett ingående studium av hela det tillgängliga materialet ger en åtminstone någotsånär motsägelsefri förklaring av händelseförloppet under en längre period. I dessa avseenden synes föreliggande framställning i varje fall ha företrädde framför de försök till nytolkningar, som gjorts med stöd blott av enstaka dokument och lösryckta händelser.

¹ F. A. Loeve-Veimars, *Lettres sur les hommes d'état de la France*, II, Benjamin Constant, *Revue des deux mondes*, 1833, I, s. 200; jfr Madelin, *Histoire du consulat et de l'empire*, XIII, s. 332 (med missvisande källangivelse); B. Hasselrot, *Benjamin Constant og Bernadotte* (Festskr. udg av Københavns Universitet... 11 mars 1950), s. 50 ff.

Sture M. Waller.